

УДК 37.033: 159.9.019

КРЯЖ Ірина Володимирівна

*доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри прикладної психології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

СІНЮГІНА Тетяна Андріївна

магістр психології

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ УСТАНОВОК ВЕГЕТАРІАНЦІВ

Ідентифікація як механізм формування суб'єктивного зв'язку з природою дозволяє індивіду сприймати себе як частину природи, як безпосереднього учасника екосистемної взаємодії, що відображається у феномені екологічної ідентичності. Вибір вегетаріанського способу харчування обумовлений переживанням близькості з природою та пов'язаний з екоцентричним екологічним занепокоєнням й з стурбованістю глобальними екологічними змінами в цілому. Готовність сприймати екологічні зміни як такі, що загрожують іншим живим істотам та природному оточенню в цілому, підтримує проекологічну поведінку вегетаріанців в побуті.

Ключові слова: *екологічна ідентичність, суб'єктивний зв'язок з природою, екологічна стурбованість, екологічні установки, вегетаріанство, проекологічна поведінка*

Постановка проблеми. Наразі одним з головних напрямків еколого-психологічних досліджень є вивчення внутрішніх, суб'єктивних чинників екологічно значущої поведінки людини, тобто поведінки, оцінюваної з точки зору її внеску у поглиблення або вирішення антропогенних екологічних проблем. Розробка даної проблематики почалася майже півсторіччя тому, й за ці роки був накопичений великий за обсягом емпіричний матеріал та запропоновано цілу низку теоретичних моделей. При цьому майже дві третини відповідних публікацій були виконані в руслі атитюдного підходу й головним чином присвячені екологічним установкам [11]. Роль процесів ідентифікації у формуванні ефективних з точки зору екозбереження патернів поведінки стає предметом

експериментального дослідження у розвинених країнах лише наприкінці минулого століття. При цьому, хоча низкою закордонних авторів було описано позитивний вплив ідентифікації з природним оточенням на формування установок на екозбереження та на проекологічну активність особистості, у вітчизняній психології проблема екологічної ідентичності майже не розроблена. Тому актуальним завданням для вітчизняної екологічної психології є вивчення феномену ідентифікації з природним оточенням як чинника проекологічної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим проявом екологічно релевантної поведінки є харчові звички та спосіб харчування в цілому, й у цьому ракурсі проекологічним способом життя є вегетаріанство. Однак у психологічній науці недостатньо вивчені феномен вегетаріанства, мотиви відмови людей від вживання м'яса та вплив такого способу життя й харчування на особистість, її екологічні установки та поведінку щодо екологічного оточення. Як показує історичний аналіз, розвиток вегетаріанського руху пов'язаний з протестом проти насильства над іншими живими істотами, із захистом прав тварин, що спирається на відчуття єдності із природним оточенням [3, с.31-32]. Багато сучасних вегетаріанських інтернет-спільнот позиціонують себе як такі, що турбуються про стан екологічного оточення та намагаються внести свій внесок у вирішення екологічних проблем. Разом із тим, перехід до вегетаріанства може пояснюватися хворобою й не бути пов'язаним з етичними або екологічними міркуваннями. Таким чином, залишаються відкритими питання про особливості екологічної ідентичності й екологічних установок у вегетаріанців та їхню роль для екологічно релевантної поведінки. Саме цим проблемам присвячено дану статтю.

В англійській літературі використовується низка термінів для описання феномену екологічної ідентичності: «environmental identity», «ecological identity», «environment identity», «ecological self» тощо [6]. С. Клейтон стверджує, що людина може розвивати в собі так звану «інвайроментальну»

ідентичність – «відчуття зв'язку з деякою частиною нелюдського природного оточення, яке впливає на способи нашого сприйняття і поведінки по відношенню до світу; переконання в тому, що навколишнє середовище важливе для нас і є важливою частиною того, хто ми є» [там само, с. 167]. Автор підкреслює, що джерел ідентичності може бути безліч, включаючи особистісні цінності, соціальну приналежність або навіть матеріальне майно, яким володіє індивід. Виходячи з цього, С. Клейтон ставить питання: що робить саме природне оточення особливо важливим для формування ідентичності? У відповідь дослідниця наводить три причини: по-перше, воно є особливо багатим джерелом психологічних смислів; по-друге, забезпечує реалізацію ключових особистісно значущих мотивів; по-третє, має суспільно-політичне значення – внаслідок функції концентрації уваги, оцінки і спонукування до дії – і таким чином може бути нав'язано або посилено ззовні [там само, с. 167].

Соціологи J. Stets та С. Viga визначають екологічну ідентичність як «осмислення себе по відношенню до природного оточення» (за: [12, с. 171]). У концепції С. Клейтон конструкт екологічної ідентичності об'єднує два аспекти: емоційну близькість і ідентифікацію з природою, з одного боку, і природоохоронну спрямованість – з іншого. Як вказує авторка, «ідентичність – це одночасно і продукт, і примус: набір переконань, що стосується особистості (self), і стимул до специфічного способу взаємодії зі світом» [там само, с. 46]. С. Клейтон робить висновок, що екологічна ідентичність як сила, що спонукає, може мати значний вплив на напрямок особистісної, соціальної і політичної поведінки [11].

S. Schwartz, K. Lyuckx, V. Vignoles стверджують, що існуючі підходи до пояснення поняття ідентичності фокусуються на одному або декількох з трьох різних «рівнів», за допомогою яких ідентичність може бути визначена: індивідуальному, реляційному (відносному) або колективному (громадському) [16]. Різницю між цими рівнями може бути розкрито через їх зміст, а також через процеси, в яких ідентичність формується і залишається стійкою (або зазнає

змін). Автори також виділяють матеріальний рівень визначення ідентичності, що відображає вплив на особистість її особистих речей та інших матеріальних об'єктів, що її оточують.

Описуючи в даному контексті екологічну ідентичність, важко співвіднести дане поняття лише з одним із вказаних рівнів: її вивчення включає в себе розгляд цінностей і переконань особистості стосовно природи, уявлень про своє місце в ній; дослідження особливостей ставлення до природи, смислів, якими особистість наділяє взаємодію з навколишнім середовищем. Вивчення екологічної ідентичності вимагає врахування тих груп, до яких відносить себе особистість, будь це прихильники організації Грінпіс, вегетаріанці, або ж браконьєри. Особистість може ідентифікувати себе з тваринами і рослинами, а також іншими компонентами природного світу, сприймаючи їх як суб'єктів і вибудовуючи відповідні відносини з навколишнім середовищем. В іншому випадку може відбуватися ідентифікація з людством як з соціальним утворенням, що має видову перевагу над нелюдськими елементами природи, природним середовищем. Важливо розуміти, що значний вплив на формування ідентичності чинить культура і суспільство, просторово-часові рамки, в яких розвивається особистість. С. Клейтон вказує, що осмислення себе в природному оточенні не може бути відокремлене від того значення, яке суспільство надає природі взагалі і проблемам навколишнього середовища зокрема, що може змінюватися залежно від культури, світогляду і релігії [11].

Стійка і розвинена інвайроментальна ідентичність пов'язана з відчуттям схожості, подібності з тваринами і з підтриманням прав тварин [12]. Це погоджується з положенням С.Д. Дерябо, що ідентифікація з *природними об'єктами* є механізмом формування суб'єктного ставлення до природи [1]. Тобто ідентифікація себе з іншими *нелюдськими істотами*, зокрема з певними тваринами (а саме це часто виступає причиною вибору вегетаріанства як способу життя і харчування), може впливати на ставлення індивіда до природи й поведінку, спрямовану на навколишнє середовище.

Дане припущення підтверджується низкою досліджень. Так, У. Шульцем були проведені експерименти, в яких досліджуваним демонструвались набори слайдів, у тому числі слайди із зображенням тварин, що страждають від забруднення природного середовища [14]. Досліджувані були розбиті на дві групи: одній групі давалася установка на об'єктивно-нейтральне сприйняття зображення, іншій – установка на емпатію, на сприйняття ситуації очима зображеної тварини. В результаті було виявлено значне зростання біосферного екологічного занепокоєння в групі з установкою на емпатію, тобто екологічна загроза починала переживатися як загроза не стільки для себе чи людства взагалі, скільки як загроза для всього тваринного і рослинного світу.

Вплив ідентифікації з іншими тваринами на формування морального екологічного зобов'язання, що спонукає до екозберігаючих дій, було підтверджено у дослідженні J. Berenguer (за: [8]). Автор встановив, що студенти, яким було запропоновано оцінити екологічну ситуацію з позиції іншої живої істоти (дерева або тварини), висловлювали більш позитивні екологічні установки, більше моральне зобов'язання по відношенню до природного оточення.

У статті J. Воег і співавт. описані дослідження, присвячені взаємозв'язку між вживанням м'яса та ціннісною сферою особистості, які продемонстрували, що цінності універсалізму і, зокрема, цінності зв'язку з природою, показали значимі кореляції з вегетаріанством (також кореляції були виявлені для невегетаріанців з низьким рівнем споживання м'ясних продуктів) [4].

Хоча в низці робіт описана користь рослинного раціону для психологічного і фізичного здоров'я людини [2; 9; 13], базовим мотивом вегетаріанства залишаються етичні фактори і осуд насильства над тваринами. Приймаючи за норму сучасну індустрію м'ясного виробництва (у більшості країн світу побудовану на вирощуванні тварин в штучних умовах з метою виготовлення необґрунтовано великої кількості м'ясних продуктів, кількість яких у сотні разів перевищує природну

потребу людини), людина зважає до виключно споживчого ставлення до тварин, визнаючи за останніми лише право служити на благо людському існуванню. Навпаки, осуд жорстокості по відношенню до інших живих істот і протест проти насильства над ними, що виявляється у виборі індивідом вегетаріанського способу життя і харчування, є не чим іншим, як вираженням співпереживання і співчуття по відношенню до інших біологічних видів, формою прояву ідентифікації себе з ними.

Однак не можна упускати той факт, що мотивом відмови від вживання в їжу м'яса серед вегетаріанців є не лише етичний аспект, не лише співпереживання іншим біологічним видам, але судження про шкоду вживання продуктів тваринного походження для власного благополуччя. У останньому випадку мова йде про антропоцентричні міркування, оскільки мотиви відмови від вживання м'ясних продуктів будуть виходити з користі для індивіда; благополуччя інших біологічних видів при цьому просто не буде братися до уваги, ставлення до природного оточення може залишатися прагматичним, а поведінка – екоруйнуючою.

Проте, можливе й таке, що, усвідомлено відмовляючись від вживання в їжу м'ясних продуктів, рухомий мотивами користі для власного здоров'я, індивід, долучаючись до групи вегетаріанців, з часом починає ідентифікувати себе з ними і, отже, протиставляти себе тим, хто вживає в їжу м'ясні продукти. Ототожнення себе з групою вегетаріанців, прилучення до певного інформаційного та поведінкового контексту (читання спеціальної літератури, відвідування заходів, купівля товарів в певних магазинах і ін.), може вести до поступової зміни в ціннісно-мотиваційній сфері особистості, все більшого залучення індивіда до «екологічного» контексту. Тим не менше, вказані зміни можливі тільки завдяки механізмам ідентифікації, якщо не з іншими біологічними видами, то з соціальною групою, членам якої певною мірою притаманні установки екоцентризму.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави для таких припущень:

1. У вегетаріанців порівняно з особами, до раціону яких входять м'ясні продукти, є більш вираженими ідентифікація з природним оточенням та суб'єктивний зв'язок з природою.

2. Вегетаріанцям притаманна більша екоцентрична стурбованість, у той час як за показниками антропоцентричної стурбованості вони не відрізняються від осіб з традиційним харчовим раціоном.

3. Вегетаріанці більш стурбовані глобальними екологічними змінами як такими порівняно з особами з традиційним типом харчування.

Для перевірки цих гіпотез було проведено емпіричне дослідження, предметом якого стали особливості екологічної ідентичності та екологічних установок вегетаріанців у контексті проєкологічної поведінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суб'єктивний зв'язок з природою вивчався за допомогою графічної шкали У. Шульца та «Шкали пов'язаності з природою» (NRS) Nisbet E., Zelenski J., Murphy S. [12] в адаптації І. В. Кряж. Графічна шкала У. Шульца «Включення природи в «Я» дозволяє, ступінь її емоційної близькості до світу природи. Методика представляє собою графічне зображення семи ступенів близькості людини до природи та дозволяє, на думку автора, оцінити ступінь включення людиною природи в свої когнітивні репрезентації «Я» [15]. Шкала зв'язаності з природою вимірює пізнавальний, емоційний та фізичний зв'язок з природою. Крім загального показника зв'язаності з природою містить три субшкали: ідентифікації з природою (вимірює засвоєну ідентифікацію з природою, відображаючи почуття і думки про особистий зв'язок з природою); екологічної суб'єктності (або екологічної перспективи – відображає пов'язаний з природою світогляд, відчуття щодо впливу індивідуальних людських дій на інших живих істот); емоційного досвіду взаємодії з природою (вимірює ступінь того, наскільки дружні відносини у людини зі

світом природи, рівень комфорту перебування в природному середовищі або ж відсутність бажання взаємодіяти з природою).

Для вивчення екологічних установок використовувалися «Екологічний опитувальник ЕкО-30» І. В. Кряж та «Шкала екоцентричних і антропоцентричних установок» ЕААТЕ (The Ecocentric and Anthropocentric Attitudes Toward the Environment) С. Томпсон і М. Бартона [17]. Методика ЕкО-30 виявляє установки щодо проблеми глобальних екологічних змін, включає інтегральну шкалу стурбованості глобальними екологічними змінами та 4 субшкали: біоцентризму (готовності до осмислення екологічних загроз з позицій біоцентризму), екологічної інтернальності (осмислення екологічних проблем в їх залежності від активності людства), заперечення екологічних проблем (осмислення екологічних змін як малозначущих і перебільшених, що призводить до недооцінки або ігнорування антропогенних екологічних загроз) та шкалу фінансово-економічних пріоритетів (сприйняття будь-яких екологічних проблем як таких, що можуть бути вирішені за допомогою грошей). Шкала ЕААТЕ дозволяє досліджувати характер екологічного занепокоєння особистості: шкала екоцентризму описує суб'єктивну значимість природи та стурбованість щодо стану навколишнього середовища, незалежно від його корисності для людини; шкала антропоцентризму досліджує екологічне занепокоєння, зумовлене загрозами екологічних змін для інтересів людей; шкала екологічної апатії описує відсутність інтересу до екологічних проблем і сумнів в їх актуальності.

Також був використаний опитувальник-самозвіт проекологічної поведінки в побуті. Методика була розроблена І. В. Кряж на основі опитувальника «Environmental Behavior Questionnaire» Р. J. Casey, К. Scott з урахуванням особливостей нашого регіону [5].

Для математичної обробки даних були використані U-критерій Манна-Уїтні, коефіцієнт кореляції Спірмена. Обробка результатів здійснювалася за допомогою програмних пакетів Statsoft Statistica 7 і SPSS 22.0.

У дослідженні взяли участь 44 особи віком від 20 до 30 років. Вибірку було підібрано відповідно до мети емпіричного дослідження і поділено на дві групи відповідно до способу харчування: експериментальну і контрольну (середній вік респондентів в обох групах – 23 роки). Експериментальну групу склали 21 вегетаріанець, люди, що обрали такий спосіб життя і харчування за власним бажанням, переважно з етичних міркувань, а також слідує ідеї користі безм'ясного раціону для здоров'я людини. Контрольну групу склали 23 особи, що дотримуються звичайного раціону і вживають м'ясні продукти.

За результатами порівняльного аналізу встановлено значущі відмінності між вегетаріанцями та контрольною групою за показниками екологічної ідентичності та екологічних установок (табл. 1).

Підтвердилася гіпотеза щодо більш міцного психологічного зв'язку з природою та більш розвиненої екологічної ідентичності у вегетаріанців. Зокрема, вегетаріанці у порівнянні з контрольною групою демонструють значимо вищі рівні включення природи у когнітивні репрезентації «Я» та ідентифікації з природою, що відображає почуття і думки про їх особистий зв'язок з природою, також вони більшою мірою відчувають себе як суб'єкта, чії дії впливають на інших живих істот. Ми можемо припустити, що саме ці показники пояснюють вибір особистістю вегетаріанського способу життя і харчування, тобто переживання близькості до інших живих істот, тотожності з ними і небажання завдавати їм шкоди спонукає особистість до відмови від вживання м'ясних продуктів.

Порівняння екологічних установок в групі вегетаріанців та контрольній групі виявило значимі розбіжності за параметрами екоцентризму ($p < 0,02$) та екологічної апатії ($p < 0,01$): вегетаріанці демонструють значимо вищі показники екоцентричної стурбованості, а також істотно нижчі показники байдужості щодо екологічних проблем. Разом з тим, як й очікувалось, відсутня різниця в показниках антропоцентричної стурбованості.

Таблиця 1

Результати порівняльного аналізу показників екологічної ідентичності та екологічних установок

		Середнє значення		Показник значущості
		Вегетаріанці	Контрольна група	
Графічна шкала У. Шульца		5,1	4,1	0,05
Шкала зв'язаності з природою	Загальна зв'язаність з природою	85,4	73,4	0,001
	Ідентифікація з природою	33,9	28,3	0,0003
	Екологічна екстраполяція	28,6	25,1	0,005
	Емоційний досвід взаємодії з природою	22,9	20	0,08
Шкала ЕААТЕ	Екоцентризм	53,9	49,3	0,02
	Апатія	14,8	20	0,008
	Антропоцентризм	30,1	31,1	0,8
Екологічний опитувальник ЕкО-30	Заперечення глобальних екологічних загроз	-7,7	-5	0,1
	Екологічна інтернальність	5,3	2,9	0,3
	Біоцентризм	10,3	7,4	0,9
	Фінансово-економічні пріоритети	-7,9	-5,6	0,07
	Стурбованість глобальними екологічними загрозами	31,2	20,9	0,03
Проекологічна поведінка		29,1	26	0,07

Це свідчить про те, що вегетаріанці, відчуваючи суб'єктивну значимість взаємодії з природою і турбуючись про стан навколишнього середовища, тим не менш цінують природу й з точки зору корисності її для себе та для інших людей.

Третя гіпотеза підтвердилася частково, тобто дві групи респондентів не відрізнялися за параметрами ставлення до проблеми глобальних екологічних змін. Однак в цілому вегетаріанці демонструють дещо вищу екологічну стурбованість ($p < 0,05$).

Окремо були розглянуті кореляції показників екологічної ідентичності та екологічних установок з проєкологічною поведінкою. Встановлено, що у групі вегетаріанців проєкологічна поведінка в побуті пов'язана з екоцентричними ($r = 0,76$ при $p < 0,0001$) та біоцентричними ($r = 0,68$ при $p < 0,001$) проявами екологічної стурбованості. В контрольній групі зв'язку показників екологічної ідентичності та екологічної стурбованості з проєкологічною поведінкою виявлено не було. Виходячи з отриманих результатів, можна припустити, що прояв проєкологічної поведінки у вегетаріанців зумовлений екологічною стурбованістю, тоді як у контрольній групі занепокоєність екологічними проблемами не призводить безпосередньо до екозберігаючих дій.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Ідентифікація як механізм формування суб'єктивного зв'язку з природою дозволяє індивіду сприймати себе як частину природи, як безпосереднього учасника екосистемної взаємодії, що відображається у феномені екологічної ідентичності. Вибір вегетаріанського способу харчування обумовлений переживанням близькості з природою та пов'язаний з екоцентричним екологічним занепокоєнням й з стурбованістю глобальними екологічними змінами в цілому. Саме готовність сприймати екологічні зміни як такі, що загрожують іншим живим істотам та природному оточенню в цілому, підтримує проєкологічну поведінку вегетаріанців в побуті. Разом з тим, особливості екологічної ідентичності та екологічних установок вегетаріанців можуть бути зумовленими

мотивами виключення м'яса з раціону харчування, що потребує окремого вивчення. Іншим перспективним напрямом досліджень ми вважаємо аналіз психологічного благополуччя вегетаріанців у контексті екологічної ідентичності та екологічної стурбованості.

Список використаних джерел

1. Дерябо С. Д. Феномен суб'єктивного восприятия природных объектов / С. Д. Дерябо // Вопросы психологии. – 2002. – №1. – С. 45-59.
2. Кингсфорд А. Научные основания вегетарианства и убойного питания / А. Кингсфорд. – М.: Издание «Посредника» для интеллигентных читателей», 1893. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.vita.org.ru/veg/veg-literature/kingsford-sci-en-veg>
3. Кряж И. В. Психология глобальных экологических изменений: монография. / И. В. Кряж. – Х.: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. – 512 с.
4. Boer J. Climate change and meat eating: An inconvenient couple? / Joop de Boer, Hanna Schösler, Jan J. Boersema // Journal of Environmental Psychology. – 2013. – Vol. 33. – P. 1–8.
5. Casey P. J. Environmental concern and behaviour in an Australian sample within an ecocentric – anthropocentric framework / Casey P. J., Scott K. // Australian Journal of Psychology. – 2006. – Vol. 58. – P. 57 – 67.
6. Clayton D. S. The Oxford Handbook of Environmental and Conservation Psychology / Susan D. Clayton. – Oxford University Press. – 2012. – 700 p.
7. Clayton D. S. Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature / Susan D. Clayton, Susan Opatov. – MIT Press, 2003. – 353 p.
8. Gosling E. Connectedness to nature, place attachment and conservation behaviour: Testing connectedness theory among farmers / Elizabeth Gosling, Kathryn J.H. Williams // Journal of Environmental Psychology. – 2010. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://vvpcomn.files.wordpress.com/2010/02/gosling-williams-2010.pdf>
9. Hoek A. Food-related lifestyle and health attitudes of Dutch vegetarians, non-vegetarian consumers of meat substitutes, and meat consumers / Annet C. Hoek, Pieternel A. Luning, Annette Stafleu, Cees de Graaf // Appetite. – 2004. – Vol. 42. – P. 265–272.

10. Kaiser F. Ecological Behavior, Environmental Attitude, and Feelings of Responsibility for the Environment / Florian G. Kaiser, Michael Ranney, Terry Hartig, and Peter A. Bowler // *European Psychologist*. – 1999. – Vol. 4. – P. 59–74.

11. Kurz T. The Psychology of Environmentally Sustainable Behavior: Fitting Together Pieces of the Puzzle / Tim Kurz // *Analyses of Social Issues and Public Policy*. – 2002. – Vol. 2. – N 1. – p.257-278.

12. Nisbet E. K. L. The Nature Relatedness Scale: Linking individuals' connection with nature to environmental concern and behavior / Nisbet E., Zelenski J., Murphy S. A. // *Environment and Behavior*. – 2009. – Vol. 41. – P. 715–740.

13. Pribis P. Beliefs and Attitudes toward Vegetarian Lifestyle across Generations / Peter Pribis, Rose C Pencak, and Tevni Grajales // *Nutrients*. – 2010. – Vol. 2(5). – P. 523–531. – [Электронный ресурс] – Режим доступу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3257659/>

14. Schultz W. P. Empathizing with nature: the effect of perspective taking on concern for environmental issues / Wesley P. Schultz // *Journal of social issues*. – 2000. – Vol. 3. – N 56. – P. 391-406

15. Schultz P. W. The structure of environmental concern: Concern for self, other people, and the biosphere / Schultz P. W. // *Journal of Environmental Psychology*. – 2001. – Vol. 21. – P. 327–339.

16. Schwartz S. *Handbook of Identity Theory and Research* / Seth J. Schwartz, Koen Luyckx, Vivian L. Vignoles. – Springer Science & Business Media, 2011. – 1040 p.

17. Thompson S. C. G. Ecocentric and anthropocentric attitudes toward the environment / Suzanne C. Gagnon Thompson, Michelle A. Barton // *Journal of Environmental Psychology*. – 1994. – Vol. 14. – P.149–157.

И.В. Кряж, Т.А. Синюгина

ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ЭКОЛОГИЧЕСКИХ УСТАНОВОК ВЕГЕТАРИАНЦЕВ

Идентификация как механизм формирования субъективной связи с природой облегчает для человека восприятие себя как части природы, как непосредственного участника экосистемного взаимодействия, что отражается в феномене экологической идентичности. Выбор вегетарианского способа питания обусловлен переживанием психологической близости с природой и связан с эгоцентрическим беспокойством и озабоченностью глобальными экологическими изменениями в целом. Готовность воспринимать экологические изменения в ракурсе угрожающих последствий для других живых существ и природы в целом поддерживает

проэкологическое поведение вегетарианцев. Указаны перспективные направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: *экологическая идентичность, субъективная связь с природой, экологические установки, экологическая озабоченность, вегетарианство, проэкологическое поведение*

I. Kryazh, T. Sinugina

FEATURES OF ENVIRONMENTAL IDENTITY AND ENVIRONMENTAL ATTITUDES OF VEGETARIANS

Results of comparative research of parameters of ecological identity and ecological attitudes in groups of vegetarians and non-vegetarians are discussed. The choice of vegetarian food is caused by psychological affinity with the nature and connected with ecocentric concern and anxiety in global ecological changes in the whole. Readiness to perceive ecological changes as menacing to well-being of other live beings and the nature as a whole supports proecological behavior of vegetarians.

Key words: *environmental identity, connectedness with the nature, environmental attitudes, ecological concern, vegetarianism, proecological behavior.*

Надійшла до редакції 22.06.2015 р.